

Citation:

A.J.P. Tammes, Levensbericht F.M. van Asbeck, in:
Jaarboek, 1968-1969, Amsterdam, pp. 243-247

Herdenking van

FREDERIK MARI BARON VAN ASBECK

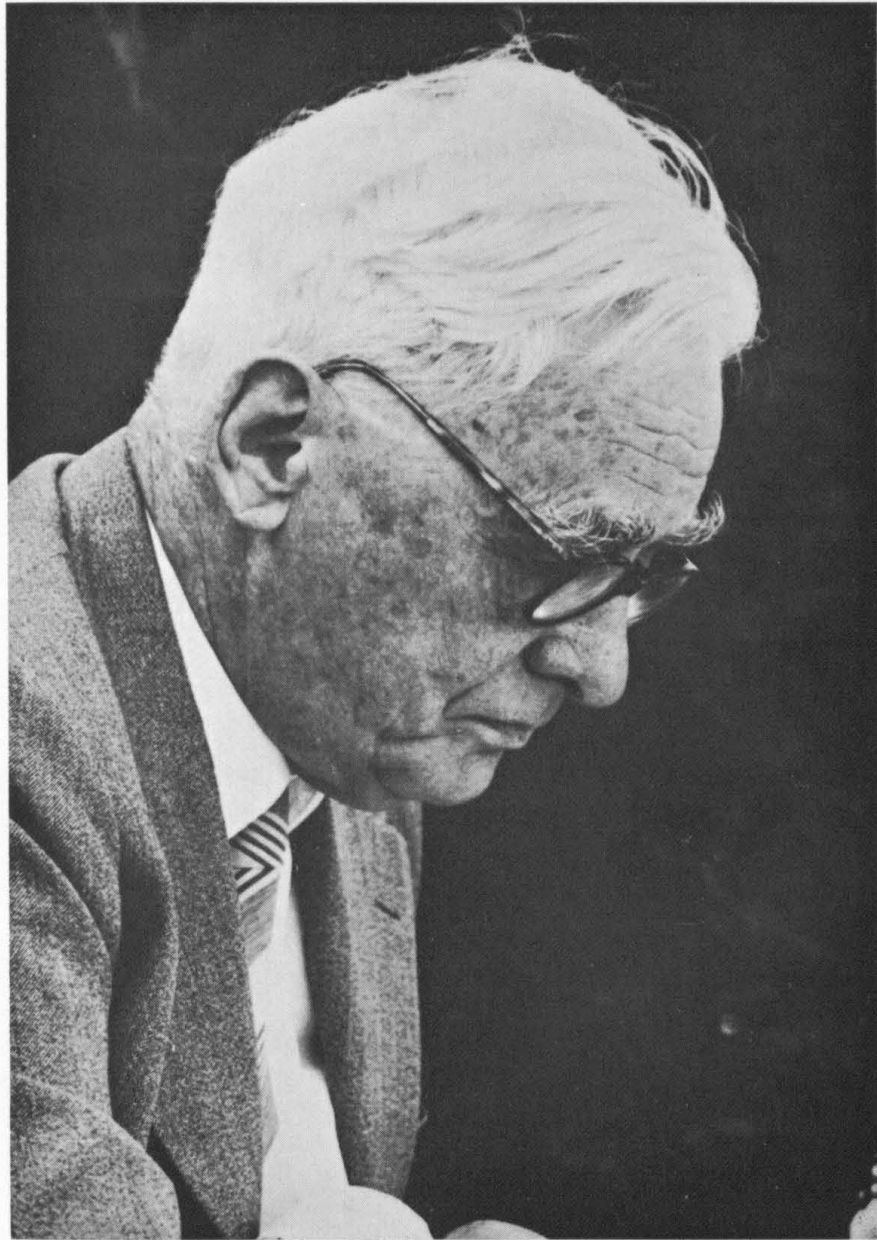
(27 februari 1889 — 9 februari 1968)

DOOR

A. J. P. TAMMES

Zich opnieuw te verdiepen in leven en werk van Van Asbeck verschaft een vergezicht op de internationale omwenteling van deze eeuw. Het omvat de explosie van de zelfbeschikking, de leegte gelaten door het internationale evenwicht als regulerende factor en niet opgevuld door een effectieve internationale organisatie, het omvat ook het stelsel van de rechten van de mens in nieuwe wereldwijde afmetingen. Van Asbecks officiële werkzaamheden weerspiegelen de opvolging van deze veranderingen: secretaris van de Nederlandse delegatie naar de conferentie van onzijdigen ter bespreking van het Volkenbondsontwerp in 1919; toegevoegd aan de Nederlandse gedelegeerde (van Eysinga) ter conferentie van staten-ondertekenaars van het statuut van het Permanente Hof van Internationale Justitie in 1926; lid van de Permanente Mandatencommissie van de Volkenbond in 1935; lid van de Nederlandse delegatie naar de Eerste Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1946; en gedurende een reeks van jaren lid van de Commissie van Deskundigen voor de toepassing van de arbeidsconventies en lid van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.

Toen het lijvige proefschrift „Onderzoek naar de juridische wereldbouw” in 1916 verscheen was er niets dat deze veranderingen aankondigde. Wel had er in Nederland altijd een internationalistische groep bestaan met een sterk geloof in de vooruitgang van de statengemeenschap door de versterking van de afzonderlijke instellingen zoals bijv. arbitrage. Van Asbeck zou later blijken een voortzetter van deze traditie te zijn in het licht van zich uitbreidende mogelijkheden. Maar de gedachte van een Volkenbond waarin al de institutionele experimenten van de negentiende eeuw zouden uitmonden kwam ook in Nederland als een verrassing en in het geschrift van 1916 vinden we dan ook nog geen neerslag van de organisatorische denkbeelden die in de lucht hingen. Het boek beschrijft en klassificeert de politieke eenheden die op dat ogenblik in de wereld bestaan, zowel in volle soevereiniteit als in diverse graden van onderworpenheid. Koloniën, Dominions, protectoraten, zelfbesturende inlandse rijken en landschappen vormen een staalkaart van

FREDERIK MARI BARON VAN ASBECK
(27 februari 1889 — 9 februari 1968)

verscheidenheid, waarin met behulp van de aanvaarde formele criteria orde wordt geschapen. De onderzoeker legt hier de grondslag van dat deel van zijn wetenschappelijke en praktische werkzaamheid dat zich zal uitstrekken tot aan het ogenblik waarop de juridische wereldbouw zich in versneld tempo van pluriformiteit juist naar uniforme soevereiniteit van gelijkgerechtigde staten zal bewegen. Maar reeds in 1916 ziet hij aanleiding de tegenstelling van internationaal recht, confederatief recht en koloniaal staatsrecht te relativieren. De grondslag van de verhouding tussen moederland en de overzeese politieke gemeenschap dient het verdrag boven de wet te zijn; in de geschillenbeslechting zij een internationale rechter bevoegd; het interne bestuur van de koloniën sta in het teken van „eigenmeesterschap”.

Door dit werk, dat in breedheid en conceptie op zichzelf zal blijven staan temidden van Van Asbecks oeuvre, is de 27-jarige in drieërlei opzicht voorbereid op wat te wachten staat. In de eerste plaats wat betreft zijn ambtelijke functie van hoofd van de staatsrechtelijke en politieke afdeling van het Algemeen Secretariaat van het Nederlands-Indische gouvernement en de latere functie van secretaris voor internationale zaken. Zijn opvatting van deze posities (1919-1933) heeft hij later samengevat in een artikel „Onvrijheid en luister in de ambtelijke dienst”¹⁾, waar hij spreekt van „het grote belang van de afdeling ‚algemene zaken’ van dienst of departement: déze niet als vergaarbak van restanten en onbenulligheden opgevat, maar als verstand en geweten van het betrokken onderdeel van de staatsdienst”.

In de tweede plaats is aldus ook het grondthema van zijn academisch onderwijs van de aanvang bepaald, te beginnen met de eerste leeropdracht in Leiden in 1925, óver het extraordinariaat in internationaal publiek- en vergelijkend koloniaal recht aan de Rechtshogeschool te Batavia (1924-1933), tot aan de definitieve terugkeer naar de Leidse universiteit in 1939 met onderwijsopdrachten waarvan de opeenvolgende omschrijvingen de kentering van de tijden — maar niet de kentering in Van Asbecks grondstellingen — zouden weerspiegelen. Van 1947 ten slotte tot het emeritaat in 1959 zal Van Asbeck volkenrecht, internationale politieke geschiedenis en vergelijkend staatsrecht en staatkunde van de niet-zelfregerende landen overzee doceren.

Van Asbeck was op deze wijze — en dit in de derde plaats — geestelijk geheel toegerust om de ingrijpende veranderingen waarover ik sprak te verwerken, mee te maken, en in woord en geschrift te verklaren en te ondersteunen. Hij kon er de bevestiging in zien van zijn oorspronkelijke visie die dan ook in de loop van de jaren in toenemende radicalisering wordt uitgesproken. In de aanvang kon er nog sprake schijnen te zijn van een koele constatering, bijv. van de tuchtigingsplicht van de koloniale „bovenstaat” volgens de regels van oorlogsrecht, ofschoon de

1) Bestuurswetenschappen, 1949, p. 335.

Utrechtse hoogleraar C. W. Vreede reeds in 1873 de oorlog tegen Atjeh gediskwalificeerd had als „lijnrecht in strijd met de échte beginselen van het Volkenrecht door Hugo de Groot verkondigd, de eigenwaan dat onze hogere beschaving het recht zou geven tot verovering en onderwerping . . . — een leer weleer door de Spanjaarden in Mexico en Peru zo wreed in de praktijk gebracht” 1).

Maar ook achter sommige van Van Asbecks wetenschappelijke beschrijvingen zullen meer en meer blijken morele oordelen schuil te gaan. In de colleges voor de Haagse Akademie voor Internationaal Recht van 1947 2) wordt nog met een zekere voldoening gesproken over de nieuwe quasi-internationale grondslag waarop de Nederlands-Indonesische betrekkingen door het akkoord van Linggadjati geplaatst schijnen te zijn. In een publikatie van 1953 3) daarentegen wordt de mislukking van de Unie met zoveel woorden toegeschreven aan die meerderheid in Nederland — en ik laat Van Asbeck aan het woord — die zich niet met de volledige emancipatie van Nederlands-Indië kon vereenzelvigen, en aan haar wantrouwen jegens een onafhankelijk zelf-besturend Indonesië. De „sterke” Unie, die men in Nederland wenste, werd door de nieuwe Republiek met tegenzin bekeken als een moderne vermomming van de oude koloniale verhouding. De Republiek vreesde als deelstaat te zullen ondergaan in een Federatie die slechts gezien kon worden als een versplintering, gevolg van het mobiliseren van een conservatief feodalisme in de vorm van meer dan een dozijn autonome staatjes, waarvan een aantal inderdaad als niet meer dan „puppet states” konden worden opgevat. Hoewel de oorzaken van het wederzijdse wantrouwen in deze beschouwing met grote nauwkeurigheid tegenover elkander worden gesteld, kan het ditmaal niet twijfelachtig zijn naar welk standpunt het waarde-oordeel van de schrijver doorslaat.

Intussen is al lang de grondslag gelegd voor een belangstelling die meer en meer de open plaats van het vergelijkende koloniale staatsrecht zal kunnen innemen. Sedert het midden van de jaren dertig — ik heb er al aan herinnerd — was Van Asbeck in aanraking geweest met het Volkenbondswerk tot ontwikkeling van de toenmalige mandaatsgebieden; naderhand, al onder het regiem van de Verenigde Naties, ook met het toezicht op de nakoming van de conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie tot verbetering van de arbeidsvoorwaarden in de industrie. In beide sferen was een sterk humanitair element betrokken en het is dan ook op basis van deze ervaringen dat Van Asbeck zijn stellingen omtrent de plaats van de individuele mens in de staten-samenleving optrekt. Hij ziet deze plaats namelijk als een tweeledige: de mens als

1) Opgenomen in de bundel Hoofdartikelen van wijlen prof. Vreede.

2) Le statut actuel des pays non autonomes d'outre-mer; Recueil des Cours, dl. 71.

3) Year Book of World Affairs, 1953, p. 211.

object van bescherming en drager van internationale rechten en verplichtingen, en, aan de andere kant, de mens als handelende in de „internationale gezagsordening”¹⁾ in een zelfstandig uitgeoefende publieke functie, en niet als vertegenwoordiger van zijn staat. Het was juist deze laatste onafhankelijke publieke functie die kon worden uitgeoefend in de oude Mandaten-commissie, in het deskundigencomité van de Internationale Arbeids Organisatie en in de diverse conciliatie-organen waarvan hij later nog deel zou uitmaken. Het waren lichamen met een uitsluitend adviserende bevoegdheid, maar Van Asbeck geloofde dat zij als ware „decision-makers” om een woord aan het hedendaags Anglo-Amerikaans jargon te ontlenen — een noodzakelijke plaats zouden moeten innemen in de moderne internationale maatschappij. Voor hem is het integere onpartijdige, deskundige lid van internationale organen, sprekend uit persoonlijke overtuiging zonder enige regeringsinstructie,²⁾ hét criterium van de „supra-nationaliteit” — een woord uit een polemiek van de jaren vijftig³⁾. Ook is aan de eis van de uitschakeling van de iuxta-positie der afzonderlijke staten voldaan wanneer de samenstelling van internationale organen berust op het „vertegenwoordigend beginsel”, zodat de leden groeperingen, stromingen en belangen binnen de staat representeren, m.a.w. medewerking der geregeerden, zoals hij het in 1959 in „Oligarchie’ of ‘Democratie’ in onze statensamenleving” in deze Afdeling heeft uiteengezet⁴⁾. Terwijl nu het eerste deel van Van Asbecks twee-eenheid, de internationale rechten van de mens, in zijn sterfjaar — herdenkingsjaar tevens van de Universele Verklaring — tot nieuwe afmetingen in de westerse voorstelling zou zijn gegroeid, zou het andere vooruitzicht, dat van de erkenning van de supra-nationale decision-maker, moeilijk gedijen in het klimaat van nieuw verworven soevereiniteiten die geen vreemde macht, laat staan de macht van individuen, boven zich aanvaarden.

Toch moet er ook in deze materie een samenspel bestaan hebben van praktische ervaring en ontwikkeling van de aldus opgedane ideeën, gestimuleerd door stelligheid van morele overtuigingen. Het is deze laatste drijfkracht die het geheim moet zijn geweest van de indruk die hij, naar veler erkenning, heeft nagelaten bij zijn jonge toehoorders. Want de jeugd verwacht bewogenheid en „geëngageerdheid”. Hoewel de stromingen van de tijd soms tégen zijn geweest, was zijn benadering van de internationale vraagstukken volkomen modern, voortgekomen uit het inzicht dat het proces van morele evolutie onomkeerbaar is, en onverdraagzaam mag zijn in de zekerheid van zijn onderscheidingen. Vaak is in dit verband Van Vollenhoven genoemd als de grote voorganger, en

1) De mens in het Volkenrecht, p. 60.

2) Structuur en rol der Ver. Naties, Leidse Voordrachten no. 22, 1957, p. 40.

3) Wat is supra-nationaal? Ned. Juristenblad, 1953, p. 477.

4) Nw. reeks, dl. 22, no. 5.

inderdaad heeft de leerling geen gelegenheid ongebruikt gelaten om de meester te eren. Toch is het de vraag of men soms niet te veel afgaat op het uiterlijke taalgebruik, dat onmiskenbaar in de eerste jaren de sporen vertoont van de precieusheid van de Tachtigers. Ik denk aan zulke termen als „wederlands” (internationaal) en „volmachtigheid” (soevereiniteit). Maar de meester behoorde ten slotte tot de generatie van vóór het kritische jaar 1900 en de grote veranderingen en mogelijkheden, waarmee ik deze herdenking begon, waren nog niet zichtbaar, noch waren zij voorspeld. Wanneer Van Asbeck in deze Akademie in 1959 „het grote nieuwe in onze statensamenleving der wereld” beschrijft als „de ervaring, het besef, de erkenning van de internationale belangen, — meer dan eens belangen ener *gemeenschap van mensen* binnen de *collectiviteit der staten*”¹⁾ sluit hij misschien directer aan bij Hamakers grote rede van 1890 voor het Utrechts Genootschap „De organisatie der mensheid”, dan bij Van Vollenhovens kritiek daarop in „Omtrek en inhoud van het internationale recht”. Hoe het ook zij, Van Asbeck heeft een eigen vlucht genomen, meer en meer onttrokken aan de besliskunde van de decision-makers van zijn tijd en van de geestelijke erfenis van het verleden.

1) t.a.p., p. 189.